

Töredék idő

Gobby Fehér Gyula: *Táncoló lavina*. 33 rácsodálkozás.
Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2006

A kötet harminchárom szövegének műfaji helye hozzávetőlegesen a novella és a rövidtörténet köztes terében jelölhető ki. Az alcím közölte meghatározás („rácsodálkozás”) is a szövegek műfaji sorban való elhelyezésének bizonytalanságát jelzi: az átmenetiség és a köztesség állapotát. A szerző ahelyett, hogy megnevezné a formát, egyetlen szövegkonstruáló motívumot emel ki: a kivételes pillanat (a rácsodálkozás és a döbbenet) feszültségét.

A hátsó borítólapon közölt recenziórészlet (Vukovics Géza írása) Gobby Fehér szövegeit a novella, a tárca, a karcolat és a tollrajz sorába helyezi, amivel elvileg egyetérthetünk, hiszen a *Táncoló lavina* valamennyi darabja a kispikái szövegformáknak e műfaji rendjébe tartozik. Ám ez a konstruktív rokonság nem jelenti azt, hogy ezek a műfajok „hol tömény módon, hol egymással ötvöződve” váltják egymást a kötetben. A műfajdiskurzus eredménye inkább egy „más”, több műfajra reflektáló, de egyikkel sem azonosítható forma. Sőt, e műfajköziség még véletlenül sem a megfelelés vagy a hasonlóság, hanem épp a lebontás és a távolodás kritériumait érvényesíti: a recenzió által megnevezett, hagyományosnak tekinthető műformák dekonstruálását, szabálytalanná alakítását.

A Gobby Fehér-szöveg megőrizte ugyan a novella egyetlen eseményre koncentráló, felfelé ívelő feszültségét, de kiiktatódott belőle az eseménysor folyamatos rendje, az elbeszélés linearitása; egyáltalán a hagyományos értelemben vett narráció. A csattanót követő lezárás is a klasszikus novellai szerkezet sajátossága, ám a poentizáltság itt elsősorban a néhány vonásában körvonalazódó értékrend váratlan kiiktatódását, visszajára fordulását jelenti – eltérően a hagyományos novellai történet megoldás értékű fordulatától. Pl. A bot gyönyöre című történet hőse a jól kidolgozott baseballütő alkalmasságáról elmélkedik, amikor váratlanul kiderül, hogy az agyondicsért bot gyilkos szerszám, s hogy a monologizáló elbeszélés kimerevítette időtöredék épp a gyilkosság szörnyű pillanata. A Döndült a kapu című történetben pedig a szereplő emlékeit felidéző kapucsapódásról derül ki, hogy börtönkapu hangja, s hogy az eltelt életre való belenyugvó emlékezés helyett egy gyilkossággal terhelt élettörténet eseményei elevenednek meg előttünk.

Strukturális értelemben a rövidtörténet megoldásaihoz állnak legközelebb a *Táncoló lavina* szövegei: domináns jellemzőjük a töredékesség. Hálózatos szerkezet, látomásos képalkotás, hiányos, indulattal átítatott mondatformálás jellemzi őket. A klasszikus novella zárt időszerkezetével ellentétben e könyv rövidtörténeteinek behatárolt ideje a töredék idő, az a feszült pillanat, amíg valamely megváltoztathatatlan, de sorsdöntő változás lezajlik az ember életében: egy kérdés ismétlődő elhangzása (*Táncoló lavina*), a bot suhanása (*A bot gyönyöre*), a kapu csapódása (*Döndült a kapu*), az ásó csuszánása (*Miként lebegnek a felhők*), a síp sikoltása (*Síp sikolt*), egy robbanás (*Tág teret adtál*), a lélegzet elakadása (*Öltözzél gyalázatba*), a pillanatig tartó küzdelem sápadtsága (*Fogaimmal testemet*), a kés surranása (*Elenyésznek én napjaim*) etc. A pillanat feszültségét azonban mégsem az általa befogott történés (pl. halál), illetve esemény (pl. gyilkosság) teremti meg, hanem a kezdet és a vég komponenseinek együtthatása az adott időintervallumban; ennek a szereplő(k) által történő felismerése. „Ülök az ablak előtt, nézem a függönyt. Az átlátszó csipkék mintái az asztalra vetődnek. Az arcomon is csipkerács van. Az életem halvány csipkerács mögött. Most új életet fogok teremteni. Mindjárt rászánom magam, bonyolult, érdekes, vidám világ van születőben. Én fogok újjászületni” – összegezi a törekvések hiábavalóságát a *Napjaim megnyúlt árnyék* című történet narrátora. Máskor összefüggéstelen, illetve megválaszolhatatlan kérdések sorozatával fejezi ki léte kilátástalanságát az elbeszélő: „Ki tudja, mi határozza meg egy ember sorsát? A csillagok állása? A föld forgása? [...] Ki győzi majd le a földet? Ki jelöli ki jövőnket?” (*Tekintsél minden dolgaimra*). Olykor egy síp hangja, vonatfütty, a tükör felvillanása, vagy a tavaszi föld illata ébreszt rá az egyéni életvezetés csődjére, a legfőbb törekvések kudarcára, a regresszív folyamatok visszafordíthatatlanságára.

A kötet szövegeiben a balladisztikus elbeszélésforma jegyei is kimutathatók. A novella történetet felépítő narratív szerkezete helyett ugyanis a ballada tragikumot „lebontó” elbeszéléstechnikája érvényesül bennük. A töredékes elbeszélés kezdőpillanata a ráismerés időtöredéke, amikor a tragédia már bekövetkezett. A történetmondás az oda vezető jelképes út motívumait tárja fel: pl. hogyan válik a szerelmi rajongás gyilkos indulattá (*Elenyésznek én napjaim*), a sértett düh önpusztító provokációvá (*Öltözzél gyalázatba*), az elhivatottság örült rögeszmévé (*Tűz támad bensőmben*).

Látomásos felidézés jellemzi a *Fárasztó földi zaj* című rövidtörténetet. Központi szereplője egy csak „öreg”-nek nevezett koldus, aki előtt homályos lázképek formájában peregnek le élete sorsfordító eseményei az utolsó pillanatban. A látomásos töredék a csődbe jutott életvezetés tipikus mozzanatait (a kicsapongó, konok férfi elzüllesztésének történetét) villantja fel előttünk, s csak utalásainak rendszeréből következtethetünk bizonyos dolgokra, pl. hogy a sértett férfi annak idején megölte/megölhette hűtlen feleségét és/vagy

annak szeretőjét. A végső látomásban megjelenő esküdszék az utolsó ítélet jelképrendszerére utal.

Tematikai szempontból és motivikus értelemben is a halál és a magány jelensége dominál Gobby Fehér szövegeiben. A halál fogalma azonban nem csak és nem elsősorban a fizikai megsemmisülés tényét jelenti; ennek bekövetkezése előtt ugyanis végbemegy a hős személyiségének összeomlása, lelki értelmű halála. Pl. A törvény summája című történet számtantanár hőse a világ történéseit, így saját leépülését is számokkal fejezi ki, amit az elbeszélő pontokba foglalva közvetít felénk. Utolsó pontja a hős öngyilkosságát konstatáló rendőri jelentés, aminek viszont nincsenek számbeli mutatói. A történetek megjelenítette világ legfőbb konfliktusa a társtalanság, a megváltoztathatatlan egyedüllét, amit ugyanakkor nem valamiféle kietlen sivatagban, pusztában, hanem közösségben él meg az ember. Az egyik leggyakoribb „puszta tér” épp az otthon és a család, ahol az egymás felé irányuló beszéd, a kommunikáció csatornái záródnak el, vagy a közeledés kódjai vesznek el. A kapcsolatok, az egymás iránti érzelmek kimerülésének legfőbb jele az egymás mellett történő elbeszélés, az a jelenség, amikor a szereplők egymáshoz intézett beszédének nincs semmilyen érintkezési pontja. A Tűz támad bensőmben című rövidtörténet hőse, Kollár tanár úr pl. felfedezni véli az emberi boldogság képletét, ám esztelen rajongásában nem képes reagálni a felesége részéről történő egyetlen impulzusra, jelre, de még konkrét közlésre sem. Az Elenyésznek én napjaim című történet tragikus kimenetelét is a visszacsatolás hiánya, a felszínesség és meg nem értettség idézi elő. A kifutófiú, akinek egyetlen üzenetere, még a jegyajándékol átnyújtott aranygyűrűre sem válaszol megfelelően és érthetően szerelme, a sztriptíz táncosnő (csak a tejtitalát követeli tőle, s idiótának nevezi), sértett kétségbeesésében imádottságának gyilkosává válik. A magány definícióját fogalmazza meg a *Ki bátorságban ülsz* tanárhőse, aki úgy érzi, valamiféle lelki értelemben vett fal magasodik előtte; nincs kijárat abból a piramisból, amit maga épített magamagának. A címadó novella főhősének léte viszont az egész kötet világára utalóan rendelkezik jelképes erővel: a „Liza még itt van?” kérdést ismételve ismeri fel saját végtelen magányát, szerelme elárultatását, megcsalattatását, az emberek érzéketlenségét, miközben egy diszkóbár lavinaként rázúduló emberforgatagban hanykolódik.

A *Táncoló lavina* szövegei mind műfaji, mind tematikai értelemben Gobby Fehér Gyula négy kötetből álló prózasorozatának, az *Újvidéki dekameron*-nak utólagos lecsapódásait jelentik. A dekameron ugyanis követhető műfaji átalakulásokat, illetve világgépbeli módosulásokat mutat. A *Tekergők* (1996) és *A sötét árnyéka* (1999) című kötetek elsősorban kisebb elbeszéléseket és novellákat tartalmaznak, míg *A tűz közepéből* (2001) és a *Meglepnek más arcok* (2004) darabjai tört szerkezetű novellák, valamint a rövidtörténet változataihoz sorolható szövegek.

Hangulati értelemben még mélyrehatóbb a differencia a kilencvenes évek Gobby Fehér-novellái és a *Táncoló lavina* rövidprózái között. A kopóság magatartásmintáitól a depresszió verméig vezet hőseinek útja. Mindezt nyelvének töredékességével, mondatainak nominális megformáltságával, nyelvének ziláltságával fejezi ki. Szövegeinek biblikus-balladisztikus címei, beszédmódjának profetikus emelkedettsége is a jelenről alkotott kép sötéttségét erősíti számunkra. A *Táncoló lavina* az egyik legkilátástalanabb hangvételi könyv, ami az utóbbi időben a vajdasági magyar irodalomban megjelent.

Szabó Szilvia

A meglesett világ novellaváltozatai

Jónás Tamás: *Apáimnak, fiaimnak*. Magvető, Budapest, 2005

Az *Apáimnak, fiaimnak* című 2005-ben megjelent könyv Jónás Tamás utolsó prózakötete – az idén tavasszal *Kiszámítható józanság* címmel újabb verseskötetet adott közre. (A 2006. évi Artisjus Irodalmi Díjak egyikét neki ítelték oda, érzékeny költői és novellaírói teljesítményéért.)

Tudatos szerkesztés jellemzi Jónás próza- és versesköteteit, tudatossága kiterjed a témaválasztásra és a kötetkompozícióra egyaránt. Az *Apáimnak, fiaimnak* esetében sincs ez másként. A címben benne foglaltatik a kötet egyik központi tematikája, utal az apa-fiú kapcsolatra, valamint a mindkét elemhez kapcsolódó -nak dativusi viszonyrag, mely részeshatározói viszonyt sejtet, előhívja az adományozás/hagyományozás mozzanatára irányuló jelentésszerűséget. Ebben az esetben a paratextus a kötet (de semmiképp nem az egyes szövegek) műfajára vonatkozó jelzést rejt magában: a testamentum műfajra játszik rá. Mindannyiunk közös öröksége a bűn, ez az isten hagyatéka „faira”:

„– A bűn, fiam, közös. Örököltük.

– Hát – nevettem fel pogány bátorsággal –, örökölhettünk volna valami jobbat is. Örömet, kincset vagy pénzt legalább.

– Istentől ez a legnagyobb ajándék.” (35. p.)

Jónás Tamás pedig szövegeit hagyja örökül olvasóinak; szereplői valóság-értelmezési kísérleteit, egy sokszor csak nehezen elviselhető világ képeit, tör-